

Tomkiewicz, Ryszard

"Olsztyński czerwiec '89", Olsztyn 2009 : [recenzja]

Komunikaty Mazursko-Warmińskie 4, 572-575

2009

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

turowego w aspekcie prawnym, ekonomicznym i estetyczno-symbolicznym” (s. 37). Ma rację M. Swaryczewska, gdy piętnuje zjawisko przeinwestowania otoczenia tych miejsc poprzez komercję, a także zabudowywanie przez obiekty związane z usługami turystycznymi czy reklamą (ss. 41–42). Bardzo wartościowe wydają się uwagi autorki do regionalnych dokumentów określających stan ochrony tych obiektów¹⁹. Autorka zauważa, że w *Strategii rozwoju społeczno-gospodarczego województwa warmińsko-mazurskiego* z 2000 r. w grupie priorytetów znalazło się bogactwo dziedzictwa i kultury regionu jako czynnik rozwoju województwa. W podobnej strategii z 2005 r. już tego priorytetu nie znajdujemy (ss. 198–199). Autorka również analizuje zapisy wybranych uchwał gminnych, zauważając konkretne luki i potrzeby zmian zapisów (ss. 199–207).

Autorka z dużą wrażliwością opisuje współczesne wyzwania, które towarzyszą religijnym i zabytkowym miejscom kultu religijnego. Zauważa brutalną walkę rynkową i podejmowane kompromisy „wynikających z przekonania, że należy ściśle powiązać los dóbr kultury z pomyślnością i kondycją ekonomiczną kraju” (s. 25); „zazwyczaj społeczność bardziej pragnie nowych gruntów budowlanych i miejsc pracy niż codziennego widoku na największe nawet świętości” (s. 129). Opisuje rośliny, które przez współczesnych nie cieszą się popularnością – lilie, róże czy lipy. „W miejscu starych drzew spotykamy przy kościołach i plebaniach tak zwaną zieleń, ale ma ona akurat tyle wspólnego z symboliką chrześcijańską, co ogrodnictwo ze sztuką ogrodową” (s. 107). Praktycznym wyrazem postulatów autorki są plansze studialne, na których umieszczono postulaty dotyczące dopuszczalności funkcji i zakresu ochrony krajobrazu sakralnego w opisywanych warmińskich sanktuariach.

Reasumując, zauważone błędy i wyrażone wyżej wątpliwości nie mogą zaważyć na pozytywnej ocenie omawianej publikacji. Autorka zaproponowała interesujące pole obserwacji dla odrębności kulturowej ziemi warmińskiej. Krajobraz kulturowy Warmii zachował bowiem swój oryginalny porządek kultury, dla którego budowle sakralne oraz bogactwo przekazów formalnych i treściowych nadal stanowi ważny przekaz o przeszłości, który winien być dostrzegany i chroniony przez współczesnych mieszkańców regionu.

Janusz Hochleitner (Olsztyn)

Olsztyński czerwiec’89, Delegatura IPN w Olsztynie oraz Ośrodek Badań Naukowych im. Wojciecha Kętrzyńskiego w Olsztynie, Olsztyn 2009, ss. 219.

Dwudziesta rocznica obrad Okrągłego Stołu oraz wyborów do sejmu i senatu z 4 czerwca 1989 r., a w istocie rocznica zapoczątkowania w Polsce przemian prowadzących do demokratyzacji życia politycznego, gospodarczego i społecznego, stała się okazją do wielu przedsięwzięć mających zaakcentować, przypomnieć i utrwalić w pamięci ten ważny zwrot w dziejach kraju. W Olsztynie czas przełomu, poza uroczystościami oficjalnymi, wspomniano podczas okolicznościowych spotkań uczestników tamtych wydarzeń, sesji popularno-naukowych i wystaw (przede wszystkim ekspozycji: „Olsztyński czerwiec 1989” przygotowanej przez Delegaturę IPN w Olsztynie).

Ważnym akcentem obchodów rocznicy stało się wydanie omawianej książki, w jakiś sposób prezentującej skomplikowaną rzeczywistość końca lat osiemdziesiątych w lokalnej skali

¹⁹ Np. *Plan zagospodarowania przestrzennego województwa warmińsko-mazurskiego z 2002 r. czy Strategia rozwoju kultury w województwie z 2000 r.*

Olsztyna. Przy przygotowaniu wydawnictwa wykorzystane zostały materiały z Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej i Ośrodka Badań Naukowych w Olsztynie oraz zbiory prywatne wielu osób związanych przed laty z opisywanymi wydarzeniami: Ryszarda Afeltowicza, Wojciecha Ciesielskiego, Wojciecha Froma, Krzysztofa Gargasa, Józefa Lubienieckiego, Teresy Stefanowicz, Jerzego Wielickiego, Aleksandra Wołosa, Kazimierza Wośka oraz Zenona Złakowskiego. Niewątpliwym walorem tej bardzo starannie wydanej pracy jest bogaty materiał ikonograficzny. Wykorzystano wiele fotografii ze zbiorów: Wojciecha Ciesielskiego, Pawła Grydzia, Józefa Kondrackiego, Mieczysława Wieliczki oraz Erazma Ciołka.

Książka, oprócz wstępu, składa się z czterech rozdziałów. Pierwszy materiał przygotowała Renata Gieszczyńska – *Komitet Obywatelski „Solidarność” Regionu Warmińsko-Mazurskiego w wyborach 4 czerwca 1989 roku*. Autorem kolejnego tekstu jest Piotr Kardela – *Służba Bezpieczeństwa wobec wyborów parlamentarnych 1989 roku w województwie olsztyńskim*. Trzeci artykuł przygotował Paweł Piotr Warot – *Wybory Parlamentarne 1989 roku w lokalnej prasie partyjnej Olsztyna*. Ta trójka autorów reprezentuje Instytut Pamięci Narodowej – Komisję Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu w Olsztynie. Zamieszczone w publikacji materiały były również podstawą referatów wygłoszonych w Olsztynie 4 czerwca 2009 r. podczas sesji zatytułowanej: „Społeczeństwo Polski północno-wschodniej wobec przemian ustrojowych w latach 1989–2009”, natomiast artykuł Pawła Piotra Warota, znacznie skrócony, opublikowany został także w miesięczniku regionalnym „Debata” (2009 nr 6/21).

Czwartą część omawianej pracy przygotowała Jolanta Bierula z Ośrodka Badań Naukowych im. Wojciecha Kętrzyńskiego w Olsztynie. Jest to opracowany *Zbiór akt Komitetu Obywatelskiego „Solidarność” oraz Biura Poselsko-Senatorskiego Obywatelskiego Klubu Parlamentarnego (1989–1991) w zbiorach specjalnych Ośrodka Badań Naukowych im. W. Kętrzyńskiego w Olsztynie* (sygn. R–1322). Wykaz obejmuje m.in. instrukcje i upoważnienia do zbierania podpisów, informatory i poradniki Komitetów Obywatelskich, uchwały Krajowej Komisji Wykonawczej oraz Komitetu Obywatelskiego „Solidarność” w Olsztynie, protokoły zebrań, ulotki przedwyborcze, wycinki prasowe, kalendarze spotkań kandydatów na posłów i senatorów z „Solidarności”, akta osobowe posłów i senatorów, zestawienia zbiorcze wyników głosowania z województwa olsztyńskiego. Prezentowane materiały przekazane zostały do Zbiorów Specjalnych OBN w 1992 r. przez Wojciecha Ciesielskiego, z zawodu historyka, współzałożyciela i aktywnego działacza NSZZ „Solidarność” w Olsztynie, dyrektora ds. organizacyjnych Komitetu Obywatelskiego „Solidarność” Regionu Warmińsko-Mazurskiego.

Pracę otwiera obszerne wprowadzenie przygotowane przez Piotra Kardelę. Scharakteryzowana została sytuacja polityczna świata w drugiej połowie lat osiemdziesiątych, zwłaszcza w kontekście objęcia stanowiska I sekretarza KC KPZR przez Michaiła Gorbaczowa. Przede wszystkim autor ukazał kolejne fazy zmian w Polsce. I choć pewne łagodzenie systemu stawało się faktem, to ciągle trudno było zachodzące przemiany nazwać zasadniczymi. Okazały się jednak ważnym etapem na drodze do zmian, jakie faktycznie miały nadejść pod koniec tamtej dekady. Prezentowany materiał dobrze oddaje kontekst, w jakim zachodziły wydarzenia roku 1989 w lokalnej skali Olsztyna.

Renata Gieszczyńska w swoim artykule odnoszącym się do roli Komitetu Obywatelskiego „Solidarność” w wyborach czerwcowych przypominała, że wypadki, jakie zaszły od wprowadzenia stanu wojennego do schyłku lat osiemdziesiątych na tyle zmieniły sytuację, że nie przyjęto prostej kontynuacji władz związkowych. Jednocześnie zwróciła uwagę, że podobnie jak w całym kraju, także w Olsztynie większość środowisk opozycyjnych i społeczeństwa, popierała podjęcie rozmów z władzą przy Okrągłym Stole i późniejsze wybory parlamentarne.

Kampania wyborcza kandydatów Komitetu Obywatelskiego rozpoczęła się oficjalnie 3 maja 1989 r. Mszą św. w kościele NSPJ, po której zorganizowano pierwszy wiec, na którym kandydaci zaprezentowali się mieszkańcom Olsztyna. Autorka, w bardzo bogato ilustrowanym artykule, kreśląc kolejne szczeble przeobrażeń w Olsztynie, zwróciła uwagę m.in. na działalność Warmińskiego Klubu Katolików, zadeklarowanie jawnej i legalnej działalności przez osoby skupione wokół redakcji „Posłańca Warmińskiego”, utworzenie Olsztyńskiego Klubu Obywatelskiego czy wreszcie powołanie (nie bez sporów) Tymczasowego Zarządu Miejsko-Gminnego NSZZ RI „Solidarność” i wskrzeszenie Niezależnego Zrzeszenia Studentów. Szczególnie ważnym etapem było powołanie w kwietniu 1989 r. Komitetu Obywatelskiego „Solidarność” Regionu Warmińsko-Mazurskiego, ustalenie listy kandydatów do sejmu i senatu oraz zorganizowanie ich spotkania w Gdańsku z Lechem Wałęsą.

Jak owe przygotowania „strony solidarnościowej” były postrzegane przez olsztyńską SB, w sposób niezwykle wnikliwy przedstawił w omawianej publikacji Piotr Kardela. Wybory, choć bez wątplenia szczególne i trudne, ze względów oczywistych miały być wygrane przez „obóz PZPR”. Miała to zapewnić kontrola ich przebiegu. Kardela zaznaczył, że w Olsztynie funkcjonariusze SB, zgodnie z zaleceniami, nie dość, że starali się monitorować przebieg kampanii i wyborów, to także próbowali tymi procesami sterować. Służyć temu miało m.in. zbierane wszelkich materiałów na temat osób rzeczywiście startujących w wyborach, jak i tych „które SB o chęć takiego kandydowania od marca do maja [1989] podejrzewała”. Z artykułu wyłania się ogrom, jak się miało okazać – daremny, zaangażowania tych służb w doprowadzenie do skompromitowania kandydatów Komitetu Obywatelskiego. Badano powiązania osobiste, zbierano informacje o rodzinie, analizowano życiorysy, czytano opinie, w niektórych wypadkach prowadzono wywiady środowiskowe. Piotr Kardela zwrócił uwagę na niezwykle ciekawą prawidłowość. Otóż badano wszystkich kandydatów startujących w tamtych wyborach i – jak zaznaczył – wiadomości na temat kandydatów Komitetu Obywatelskiego „Solidarność” nie wyróżniały się szczególnie objętością czy zawartością. Autor, poszerzając nieco zakres badań określonych tematem, zasygnalizował też, że już bezpośrednio po wyborach czerwcowych struktury SB zaczęły zajmować się przygotowaniami do nadchodzących wyborów prezydenckich. Problematyka podjęta przez tego badacza, jak należy sądzić, jeszcze długo nie zostanie wyczerpana, o czym świadczyć mogą postawione na koniec artykułu pytania, na które na razie brak odpowiedzi.

Artykuły Renaty Gieszczyńskiej i Piotra Kardela zostały uzupełnione aneksami. Aneks do pierwszego z wymienionych tekstów zawiera ilustracje przedstawiające ulotki, komunikaty i artykuły z pism wydawanych przez olsztyńską „Solidarność”, listy obecności i protokoły z zebrań związkowych, deklaracje programowe oraz podejmowane wówczas uchwały. Aneks do drugiego zawiera reprodukcje zazwyczaj tajnych pism służbowych i meldunków tworzonych w strukturach olsztyńskiej Służby Bezpieczeństwa w okresie przed wyborami.

Obraz wyborów z 4 czerwca na łamach lokalnej prasy partyjnej stał się kanwą materiału przygotowanego przez Pawła Piotra Warota (część artykułu wypełniają charakterystyki sylwetek niektórych osób kandydujących w czerwcu 1989 r. do sejmu lub senatu, sporządzone na podstawie ówczesnych doniesień prasowych). Autor zaznaczył, że jego badania dotyczyły przede wszystkim „Gazety Olsztyńskiej” (w mniejszym stopniu „Dziennika Pojezierza” i „Naszej Wsi”). Propaganda prasowa przed wyborami, w organie olsztyńskiego Komitetu Wojewódzkiego Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej ruszyła około połowy kwietnia 1989 r., a wiele publikowanych wówczas patetycznych materiałów miało sprawiać wrażenie, że tylko strona partyjna mogła zatroszczyć się o dalsze losy kraju, że tylko kandydaci niezwiązani z „Solidarnością” potrafią zapewnić spokój. Wraz z „partyjną” kampanią wyborczą ruszyła w prasie „antykampania

nia” przeciwko kandydatom typowanym przez Komitet Obywatelski. Pojawiały się stwierdzenia, że wybory dla partii staną się miernikiem jej kondycji i stopnia poparcia społecznego. I faktycznie – stały się w dużym stopniu plebiscytem.

Z artykułu Warota wyłania się też pewna strategia partii, znajdująca odzwierciedlenie w publikacjach zamieszczanych w ówczesnej prasie. Można było odnieść wrażenie, że nastaną czasy sprawiedliwsze. Czytelnik mógł zatem przeczytać, że „dzisiaj nie ma układów w wyborach”, że „pękają stare struktury”, a „autorytet trzeba zdobyć własną pracą” oraz że nikt „nie chciałby wybierać kogoś, kto był lizusem władzy”.

W zaistniałej pod koniec lat osiemdziesiątych sytuacji uznano, że uporczywe propagowanie kandydatów wywodzących się z PZPR może nie przynieść spodziewanych rezultatów. Zdecydowano się więc na kontrolowaną, wybiórczą krytykę czasów minionych. Nowe podejście do kwestii informacji, hasła i zabiegi propagandowe dostrzegalne w prasie, miały uwiarygodnić obraz już innej, ponoć zmienionej na lepsze PZPR, partii otwartej na reformy i demokratyzację. Z kolei orientując się w oczekiwaniach społeczeństwa, bez względu na zapatrywania polityczne, coraz częściej w olsztyńskiej prasie zamieszczano zapowiedzi, że poprawa sytuacji gospodarczej w kraju będzie możliwa dzięki zasadniczym reformom gospodarczym oraz polityczno-społecznym, co – jak starano się zasygnalizować – zrealizować może tylko strona partyjna.

Przegraną na łamach olsztyńskiej prasy tłumaczono „słabością propagandową kandydatów koalicyjnych”, choć jednocześnie wyłaniało się spostrzeżenie, że „z Solidarnością nie sposób było wygrać, bo ludzie chcieli zmian”. Pojawiała się też nuta pychy. Cytowano w prasie wypowiedzi, które można ująć jednym zdaniem „zobaczmy, co »Solidarność« będzie w stanie dokonać”.

Zdarzają się głosy, że ta jedyna publikacja o olsztyńskim przełomie sprzed dwudziestu lat nie jest zauważana. Uwaga ta odnosi się raczej do szerokiego kręgu społeczeństwa, bo osoby zainteresowane najnowszą historią Olsztyna, także badacze zajmujący się końcem lat osiemdziesiątych, z pewnością zaznajomią się z tą interesującą pozycją, która obok konferencji popularnonaukowych, wystaw i publikacji w piśmie „Debata”, stanowić będzie istotny ślad po obchodach dwudziestej rocznicy wydarzeń roku 1989 na Warmii i Mazurach, a w szczególności w Olsztynie. Perspektywa minionego czasu umożliwiła badaczom wstępne uporządkowanie wiedzy na temat tamtych wydarzeń, a jak wynika zwłaszcza z tekstu Piotra Kardeli, nadal bardzo wiele szczegółowych zagadnień pozostaje niewiadomą.

Ryszard Tomkiewicz (Olsztyn)

Rocznik Warmińsko-Mazurski, 2008, t. 1, Wojewódzki Urząd Ochrony zabytków w Olsztynie, Olsztyn–Warszawa, ss. 207.

W 2008 r. ukazał się pierwszy tom pisma „Rocznik Warmińsko-Mazurski”, wydawanego przez Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków w Olsztynie. Omawiany tom powstał przy współpracy z Komisją Architektury Militarnej Polskiego Komitetu Narodowego Międzynarodowej Rady Ochrony Zabytków (ICOMOS) oraz Zakładem Konserwacji Zabytków Wydziału Architektury Politechniki Warszawskiej.

Pierwszy tom „Rocznika Warmińsko-Mazurskiego” otwiera słowo wstępne Barbary Zalewskiej – Warmińsko-Mazurskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, wydawcy omawianego pisma (s. 5). W ramach krótkiego wstępu, autorka przedstawiła cele i zadania, jakie ma spełniać rocznik, a także przybliżyła zawartość pierwszego tomu.